

32 Skoler m.v.

32.1 Definitioner

Undervisningspligt Denne var oprindeligt, fra 1813, 7 år, men siden ca. 1970 9 år. Der er dog ikke skolepligt, dvs. det er op til barnets forældre, hvor og hvordan barnet skal modtage undervisningen.

Kommuneskole Skoler ejet af kommunerne fra 1842 og frem.

Folkeskolen Oprettet ved loven af 1958, hvor lovene for skolerne på landet og i byerne harmoniseredes.

Latinskole Indtil 1903 benævnelse gymnasium.

Gymnasium Skole, hvis afsluttende eksamen er studentereksamen. Næsten det samme som Kathedralskole, men er dog aldrig knyttet til domkirken.

Kathedralskole Skole, som oprindeligt var drevet i forbindelse med domkirken; deraf navnet. Lærerne ved disse skoler blev kaldt colleger. I spidsen stod en rektor. Efter reformationen overtog Staten driften af skolerne.

Rytterskole Skole, som 1720 oprettedes i et af de områder af statens gods, som var udlagt til underhold for rytteriet. Undervisningen bestod i terping af salmevers, katekismus og lidt læsning.

32.2 Udvikling på Området

Almene skoler

1708 Fattigforordning, hvorefter nogle byer oprettede gratis børneskoler for fattige børn.

Figur 55: Valby Rytterskole, Kbhvn., – nu er der bibliotek.

1720 Kong Fr. IV opretter 240 Rytterskole i rytterdistrikterne.

1739 Almindelig skolegang indføres på landet.

1814 Undervisningspligt indføres for såvel by- som land-befolkningernes børn.

1840 Efter kommunernes oprettelse, opretter byerne Børgerskoler.

Figur 56: Prinsesse Charlottesgades Skole, København, 1892.

- ❖ Fattigskoler (med begrænset undervisning),
- ❖ Betalingskoler (med udvidet undervisning – forberedelse til gymnasiet).

1903 Almueskolereform: I byerne kunne realklassen føjes til Mellemskolen. På landet fandtes denne sammenhæng ikke.

1933 Det gejstlige tilsyn med skoler afskaffedes. Fra da af ledte kommunerne eller skolens ejer skolen alene.

1958 Lovgivningen for skoler på landet og i byerne harmoniseredes.

1972 Undervisningspligten forlænget fra 7 til 9 år.

Latinskoler

1537 Latinskolerne blev oprettet efter reformationen. Større skoler i domkirkebyer, små i andre købstæder.

ca. 1550 Kgl. påbud om, at enhver købstad skulle have en latinskole.

1739 omlægning af midler fra de små skoler til de store, og antallet af skoler mindskedes.

1850 Studentereksamen flyttes fra universitetet til latinskolerne

1903 Skolereform: latinskolerne erstattes af gymnasier med fireårig mellemskole og treårigt gymnasium.

1966 HF (højere forberedelseseksamen) oprettedes, især tænkt som mulighed for voksne.

Figur 57: Vor Frue Latinskole, København, senere blev navnet Metropolitanskolen. Arkitekt: C. F. Hansen.

32.3 Væsentligste Kildegrupper

- Forhandlingsprotokoller for Skolekommissionen på landet. Om Skolens drift og ledelse, f.eks. antagelse af personale, klager over lærere etc.
- Forhandlingsprotokoller for Skolevæsenet
- I købstæderne – overordnet vedrørende driften af kommunens skoler.
- Skole- og undervisningsplaner
- Vedrørende undervisningen i hvert fag, samt timeplaner for klasserne.
- Dagbøger. Vedrørende klassernes fremmøde og daglige resultater.
- Eksamensprotokoller. Hvori eleverne og deres opnåede resultater findes.
- Sager vedrørende skolebyggeri. Om opførelse af skoler – renovering af gamle bygninger m.v.
- Elevprotokoller. Protokoller over skolens elever.

Betalingsprotokoller. Især for betalings og privatskoler, hvori man kan se, hvad der er betalt i skolepenge.

Lærermødereferater for latinskolernes vedkommende.

32.3.1 Arkiver

Periode:	Type af skole:	Anmærknin ger:	Arkiv:	Arkivfond:
indtil 1840:	sogdenes og kirkens skoler og latinskoler	Tilsyn med skolerne på landet; ansættelse af degne og skoleholdere, siden skolelærere	LA	Bispearkiverne, Provstearkiverne

Periode:	Type af skole:	Anmærknin ger:	Arkiv:	Arkivfond:
indtil 1840:	sogdenes og kirkens skoler	daglige drift af skolerne	LA	Pastoratsarkiverne (præstearkiverne)
efter 1840:	kommunernes skoler	i reg: skoler under Skolevæsen, latinskoler under Kulturelle institutioner.	LA	Kommunearkiver (landkommune- og Købstadskommune-arkiver).
hele	private skoler	ingen afleveringspligt for skolerne.	LA	Skolearkiver
indtil 1842	alle	tilsyn med skolerne, bl.a. udnævnelse af skoleforstandere.	LA	Amtsarkiverne (under fattig- og skolevæsenet).
indtil 1814	rytterskoler		LA	Godsarkivet for hvert rytterdistrikt
indtil 1850	Københavns universitet	nemlig studentereksamen og studerende ved universitetet.	PA	Københavns Universitet
fra ca. 1880	alle	skolefotos	lokalarkiver, LA	fotosamlinger

Figur 58: Oversigt over hvor de skolehistoriske kilder kan findes.

For en længere periode frem til 1850 findes studentereksamensprot. trykte, og de står fremme på Rigsarkivets læsesal.

Om brugen af arkiverne

Det skal altid erindres, at der fra skolerne ikke er afleveringspligt på det for slægtsforskerne mest ønskede materiale. Hvis der er foretaget afleveringer, er materialet tilgængeligt 50 år, efter det er skrevet ud.

Skolefotos kan evt. findes ved skolen selv, ved skoleforvaltningen i kommunen, hvor skolen lå eller ligger, ved lokalarkivet, ved Københavns Bymuseum eller ved Landsarkivet. – Der er ingen afleveringspligt på disse fotos.

Skolearkiver er ikke bevaret i fuldt omfang, og der findes desværre heller ingen samlet registratur over alt det bevarede materiale ved alle arkiver på ét sted. Materiale vedrørende skoler på landet for perioden 1814-1840 er som regel overført til de land- og købstadskommunale arkivfonde eller til arkivfonden Skolearkiver.

På Hjerl hede findes for øvrigt et skolehistorisk museum.

32.4 Kildehenvisninger

- Latinskoleforhold i Viborg Stift i 1730'erne og 1740'erne, af Carl. E. Jørgensen, i Fra Viborg Amt, 1999.
- Dagligliv i Danmark 1620-1720, af Axel Stensberg m.fl., 1969, p. 113-132.
- Do. 1890-1963, 1971, af do. p. 195-224.
- Skolen, Præsten og Kommunen, 1994, af Erik Nørr.
- De årlige oversigter over hvert års studenter, ca. 1880-ca. 1919, trykt; findes bl.a. på LAKs læsesal under Stater.
- Dansk Skolestat, ca. 1930. Indeholder efter art og beliggenhed oplysning om såvel bygninger som ansatte ved alle skoler i landet, såvel højere som almene, private som offentlige skoler. – Findes på både LAKs og RAs læsesale.
- Degnehistorierne, bl.a. for Viborg Stift, Lolland-Falster og Fyn; findes på både RAs og LAKs læsesale.
- H. Friis-Petersen: Dimmitenderne fra XX Seminarium. Original på Danmarks Pædagogiske Bibliotek ved Danmarks Lærerhøjskole. Kopier på bl.a. Rigsarkivets Læsesal. Giver i alfabetisk orden for hvert seminarium personal- og uddannelsesmæssige oplysninger om hver dimmitend fra hvert seminariums grundlæggelse og frem til ca. 1900.